

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.10.15>

Volume 6/1 Spring

2022 p. 316-337

X. ASRIN BAŞLARINDA BİZANS VE GENESİOS'UN ESERİNDE TÜRKLER
BYZANTIUM AND TURKS IN THE BOOK OF GENESIOS AT THE BEGINNING
OF Xth CENTURY

Törebey GÜNAYDIN*

ÖZ

Bizans Hükümdarı VII. Konstantinos'un entelektüel faaliyetlerinin temelinde Makedon Hanedanı'nın meşruiyetini pekiştirmek yer almaktadır. Bu gaye ile hareket eden Hükümdar, tarihyazımının ilk örneğini ortaya koyması için Genesios'u vazifelendirdi. Genesios, Theophanes Kroniği'ndeki anlatımın son bulduğu 813 senesinden 886 senesine kadar süren hadiseleri içeren bir tarih eseri kaleme aldı. VII. Konstantinos devrinde oluşturulan ilk tarih eseri olması nedeniyle önem taşıyan bu eser, bazı hata ve noksanlıklar da içermektedir. Her hâlükârda eser, dokuzuncu yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun bilhassa Bulgarlar olmak üzere, Türkler ile yoğun irtibatını gözler önüne sermeyi başarmıştır. Genesios'un eserinin bu zaviyeden ele alınıp çağdaşı Theophanes Continuatus başlıklı anonim eserdeki bilgilerle kıyaslandığı takdirde X. yüzyılda Bizans-Türk ilişkilerine dair tutarlı bilgilere erişilebileceğini öngörüyoruz. Bu amaçla öncelikle Genesios ve eserindeki Türkler ilgili bölümlerin tanıtılması faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bizans İmparatorluğu, VII. Konstantinos Porphyrogennetos, Genesios.*

ABSTRACT

Strengthening legitimacy of Macedonian Dynasty is underlying intellectual activities of Byzantine Emperor Konstantinos VII. Emperor

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: tgunaydin@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8855-0055, Ankara, Türkiye.

getting into action with this purpose first appointed Genesisios for producing first epitome of historiography. Genesisios wrote historical work including incidents from 813 when Theophanes *Khronographia*'s discourse came to an end to 813. This work, having a value owing to being first historical work in era of Emperor Konstantinos VII, involves some errors and deficiencies. However this work succeeded in displaying intensive connections between Byzantine Empire and Turks especially Bulgars in ninth century. If Genesisios's work is compared with informations of its contemporary, anonymous book whose title is *Theophanes Continuatus* from this point of view, we project that consistent informations about connections of Byzantine-Turk could be reached. First of all, for this purpose it will be useful to introduce Genesisios and chapters about Turks in his work.

Keywords: *Byzantine Empire, Konstantinos Porphyrogennetos VII, Genesisios.*

GİRİŞ

Bizans Hükümdarı VII. Konstantinos Porphyrogennetos (913-959) mensubu olduğu Makedon Hanedanlığı'nı ön plana çıkarmak amacıyla tarihyazımına önem vermiştir. Bu nedenle Theophanes'in kaleme aldığı *Khronographia* başlıklı tarih eserini devam ettirmesi gayesiyle Genesisios'u yeni bir tarih eseri kaleme alması için görevlendirdi. Genesisios, "*Hükümdarlar*" (*βασιλείαι*) başlıklı eserinin önsözünde "*autokrator*" (*αὐτοκράτορ*)¹ şeklinde seslendiği VII. Konstantinos'a hitaben kendisine emrettiği üzere eseri çok çalışıp tamamladığını belirtir.² Genesisios hakkında Bizans sarayı ile söz konusu irtibatı dışında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak bir başka Bizans tarihçisi Skylitzes'in eserinin girişinde kendisinden önceki tarih yazarları arasında Genesisios'un adından aşikâr şekilde bahsetmesi³ ve Hükümdarlar başlıklı eserin on birinci yüzyıla ait el

¹ *Iosephi Genesisii Regum Libri Quattuor*, ed. A. Lesmüller-Werner - I. Thurn, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, C. XIV, Berlin-Newyork, 1978, s.3, 4.

² "τὴν ἐξ ἱστορίας τελέσας βίβλον ὡς ἐκέλευσας, αὐτοκράτορ μελέταις καὶ καμάτοις μεγάλοις" "Hükümdar, emrettiğin üzere büyük çile ve zahmetle tarihi eseri tamamladım." *Iosephi Genesisii*, s. 3, 3-4.

³ Skylitzes'in eserinde andığı tarih yazarları şunlardır: "Δαφνοπάτης θεόδωρος, Νικήτας ὁ Παφλαγών, Ἰωσήφ Γενέσιος, Μανουὴλ οἱ Βυζάντιοι, Νικηφόρος διάκονος ὁ Φρύξ, ὁ Ἀσιανός Λέων, Θεόδωρος ὁ τῆς Σίδης γενόμενος πρόεδρος, καὶ ὁ τοῦτου ἀνεπιός καὶ ὁμώνυμος ὁ τῆς ἐν Σεβαστείᾳ καθηγησάμενος ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ τούτῳ Δημήτριος ὁ τῆς Κυζίκου, καὶ ὁ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Λυδὸς....." "Theodoros Dafnopates, Paphlagonyalı Niketas, Bizantion şehrinden İosef Genesisios ve Manuel, Phrighyalı Diyakoz Nikephoros, Asyalı Leon, Side'nin yöneticisi olan ve Sebasteia'daki kiliseyi yöneten ile yanı isme sahip ve onun kuzeni olan Theodoros, Kyzikos'un aynı makamından Demetrios ve Lidyalı İoannes..." Bknz: Ioannis Scylitzae, *Synopsis Historiarum*, ed. Ioannes Thurn, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, C. V, Berlin, 1973, s.3-4, 26-31; John Skylitzes, A

yazmasının köşesine Genesios adının eklenmesi, Müellifin *Genesios Ailesi*'ne mensubiyetine dair delil teşkil ettiği fikrini gündeme getirmiş ve dolayısıyla hayatına dair bazı çıkarımlar yapılabilmesine imkân tanımıştır. Bu doğrultuda Genesios'un eserinde çağdaşı *Theophanes Continuatus* başlıklı anonim eserden farklı olarak uzun pasajlar boyunca faaliyetlerinden bahsettiği Ermeni kökenli *Konstantinos*'un torunu olduğu tahmin edilmektedir. Doğruluğu ekseriyetle kabul görmüş bu iddia çerçevesinde Genesios'un onuncu yüzyılın ilk çeyreğinde dünyaya geldiği ve eserini onuncu yüzyılın ortalarında yaklaşık 955 senesinde hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği Konstantinopolis'te kaleme aldığı varsayılmaktadır.⁴

Genesios'un eserinde dile getirdiği şekilde Theophanes'in *Kroniği*'nin sona erdiği 813 senesinden başlayarak toplu bir tarih eseri kaleme alınmamıştı. Genesios, Hükümdar VII. Konstantinos'un emri ile söz konusu boşluğu doldurmak amacıyla 813-886 yılları arasını kapsayan "Hükümdarlar" başlıklı eserini kaleme aldı.⁵ Eser, dört bölümden müteşekkildir: Birinci bölüm, *V. Leon'un (813-820)*; ikinci bölüm, *II. Mikhael'in (820-829)*; üçüncü bölüm, *Theophilos'un (829-842)*; dördüncü bölüm, *III. Mikhael'in (842-867)* hükümdarlık yıllarına dair bilgiler ihtiva etmektedir.

Tarihçi Skylitzes, Theophanes'in *Kroniği*'nden sonra tarihî eser kaleme almış yazarları yetersizlikleri nedeniyle eleştirir ve bu yazarlar arasında Genesios'un adını verir. Skylitzes'in Genesios hakkındaki eleştirisi, genel anlamıyla haklı bulunmuştur. Zira iyi bir eğitim aldığı tahmin edilen Genesios anlamı belirsiz kılacak şekilde dil bilgisi hataları yapmıştır. Birçok cümlede özne-nesne-yüklem ilişkisini tespit için bir önceki ya da bir sonraki cümleden çıkarım yaparak anlam vasıtasıyla esas cümlede özne ve nesneyi belirlemek, hatta yeterli olmadığı takdirde tahminde bulunmak gereklidir. Ayrıca Genesios, anlatımında askeri hadiselerle ağırlık vermiş olmasına rağmen mühim askeri hadiseleri çok kısa aktarmış, hatta *Bulgar Hanı Krum*'un Konstantinopolis kuşatmasını mevzu bile edinmemiştir. Bu nedenle Genesios'un eseri, bilhassa anonim *Theophanes Continuatus*'a kıyasla kısırdır. Önsözündeki kapsamlı bir tarih eseri iddiasının aksine konu edindiği elli üç

Synopsis of Byzantine History 811-1057, Trans. John Wortley, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s.2.

⁴ Warren Treadgold, *The Middle Byzantine Historians*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s.184.

⁵ Genesios, *On the Reigns of the Emperors*, Trans. Anthony Kaldellis, Brill, Leiden, 2017, s.XII.

yıli yaklaşık doksan sayfalık bir esere sığdırmıştır. Nitekim Hükümdar VII. Konstantinos'un eksik bulunduğu Genesisios'a ait eserin ardından *Theophanes Continuatus* başlığı ile anılan eseri, 813-961 yılları arasını kapsayacak şekilde yeniden kaleme aldırıldığı düşünülmektedir.⁶

Tüm bu eksiklere rağmen, Genesisios'un eseri, Hükümdar VII. Konstantinos'un Makedon Hanedanı'nı ön plana çıkarmayı hedefleyen tarih temelli entelektüel girişiminin önemli bir parçasıdır ve Theophanes'in eseri sonrası bir Bizans tarihçisi tarafından kaleme alınan ilk kapsamlı tarih eseridir.

1) Bulgarların Bizans Karşısında Kazandığı Belirleyici Savaş (813)

Genesisios, eserine I. Mikhael'in (811-813) hükümdarlığının son senesinde, diğer bir deyişle 813'te yaşanan Bulgar-Bizans savaşını konu edinerek başlar. Anlatımı şu şekildedir:

“ Ἐν ἔτει β' βασιλείας Μιχαήλ γαμβροῦ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, κοσμικῆς δὲ κτίσεως, ς' τκβ', ἰνδικτιῶνος ζ', ἐπισυμβάσης ἡττης Ῥωμαίοις παρὰ Κρούμμου τοῦ ἀρχηγοῦ Βουλγάρων, Λέοντος γε τήνικαῦτα στρατηγοῦντος τῶν Ἀνατολικῶν μὴ τῇ συμπλοκῇ τοῦ πολέμου περιτυχόντος, ἀλλὰ σκαιοβούλως ὑποχωρήσαντος σὺν τῷ ὑπ' αὐτὸν τάγματι, καιροφυλακῶντος τὴν τῆς βασιλείας ἐπίθεσιν, φυγὰς ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ ἐντεῦθεν κατίσταται σὺν τῷ περιλειφθέντι αὐτῷ λαῷ. ”⁷

Ὡς δὲ τινες ἔφησαν ὅτι μόνος ὁ Λέων καθ' ἓν τι μέρος προσβαλὼν Βουλγάρους γενναίως κατηγωνίζετο, ὡς ἐνθένδε μεγίστην ἀποίσασθαι εὐκλειαν. ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν πρὸς ὑποστροφὴν τρίβον ἐστήριζεν, τῶν ὑπηκόων πλεῖστα καταιτιώμενος, ὡς μὴ πεφροντικοτῶν τῶν ἐγγράφων ὄρκων αὐτῶν, ἀλλὰ προσχωρούντων εἰς διαστάσεις, ἐξ ὧν περ ἦτται συμβαίνουσιν, προστάζας τῷ Λέοντι μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος ἔξω προσεδρεύειν τῆς πόλεως διὰ τὴν μερικὴν αὐτοῦ πρὸς Βουλγάρους καθυπερτέρησιν, εἰς τὸ μὴ τοῦτους ὀλιγανδρίας καὶ φυγαδείας Ῥωμαϊκῆς τοσοῦτον λοιπὸν ὑφορᾶσθαι. ἀφ' ὧν ὁ στρατιωτικὸς σύλλογος κατελοιδόρει τοῦ βασιλέως ἀφέλειαν, καὶ ἔκλυτον τοῦτον ἐπεψηφίζετο, καὶ τὸν στρατηγὸν Λέοντα συμφώνως εἰς βασιλείαν προέκρινεν. ”⁸

⁶ F. Barišić, “Génésios et le Continuateur de Théophane”, *Byzantion*, Vol.28, 1958, s.120-122.

⁷ *Iosephi Genesisii Regum Libri Quattuor*, ed. A. Lesmüller-Werner - I. Thurn, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, C. XIV, Berlin-Newyork, 1978, s.3, 21-27; Genesisios, *age*, s.5

⁸ *Iosephi Genesisii*, s.4, 28-39; Genesisios, *age*, s.5-6.

“Hükümdar Nikephoros’un damadı Mikhael hükümdarlığının ikinci yılında, dünyanın yaratılışından 6322 sonra, yedinci indiktionos’ta⁹, Romalılar Bulgarların lideri Kroummos eliyle bozguna uğradılar, fakat Anatolikon’un Strategosu olan Leon, düşmana karşı sıcak çatışmaya dâhil olmadı; nitekim kontrolü altındaki birlik ile ihanet ederek geri çekildiler; dolayısıyla Hükümdar Mikhael, sağ bırakılan askerlerle birlikte kaçak haline geldi.

Söylenenler şudur ki Leon Bulgarların bir kısmına yalnız başına saldırıp cesaretle galip geldi, böylece buradan çok büyük bir zafer elde etti. Hükümdar geri çekilme güzergâhını kararlaştırdı, tebaasını onlara ait yazılı yeminleri önemsemedikleri keza ayrılığa taraftar oldukları için ziyadesiyle suçladı, bu nedenle bozgunlarla karşılaşılıyorlardı. Bulgarlara karşı kısmen üstün geldiğinden Leon’a Romalılara ait kaçakları ve asker eksikliğini uzunca bir süre gözetlemesi için ordusu ile birlikte şehrin dışında yerleşmelerini emretti. Bundan sonra askerlerden oluşan kalabalık, Hükümdar’ın budalalığına sitem etti, zayıf olduğunu düşündü ve bir araya gelerek komutan Leon’u hükümdarlığa seçti.”

Eserin ilk iki paragrafından alıntılanan bu bölümler, Bizans İmparatorluğu’nu 807 senesinden itibaren ciddi şekilde meşgul eden Bulgar Hanı Krum’un (802-814) kazandığı zafer sonrasında Bizans’ta hükümdarlığın 11 Temmuz 813 tarihinde I. Mikhael’den V. Leon’a geçişini tarif etmektedir. Genesios, Makedon Hanedanlığı’nı övmek ve ikona karşıtı olan V. Leon’u yermek amacıyla eserini kaleme aldığı için Leon’un komutan sıfatıyla hainlik yaptığını ve Hükümdar I. Mikhael’i tahtından edecek karmaşanın önemli bir parçası olduğunu net bir şekilde ifade etmekten kaçınmamıştır. Ancak Genesios amacı çerçevesinde Bulgarların elde ettiği bu önemli başarıyı detaylandırmaktan ve Bulgar ordularının Konstantinopolis surlarına eriştiği bu çok önemli süreci aktarmaktan imtina etmiştir. Anlatımının devamında mağlubiyetten önceki sürece odaklanarak Hükümdar I. Mikhael’in güvenilir olmayan, tehlikeli ve hırsıyla öne çıkan Leon’u tüm uyarılara rağmen komutan tayin ettiğini, işler kontrolden çıktıktan sonra Hükümdar I. Mikhael’in daha fazla Hıristiyan kanı akıtılmasını önlemek amacıyla “Tiran” sıfatıyla andığı Leon’a karşı şiddete

⁹ İndiktion (ινδικτιών): Bizans’ta mali yapılanmayı öngörebilmek ve bir takvime bağlamak amacıyla on beş yıllık döngüsel süreci temel alan ve Hükümdar I. Konstantinos döneminde son hali verilen bir tarihlendirme metodudur. Bknz: Nicolas Oikonomides, “Indiktion”, *DOB*, V.II, ed. Aleksander Kazhdan, s. 993; *A Chronology of the Byzantine Empire*, ed. Timothy Venning, Palgrave, New York, 2006, s. XVIII.

başvurmuyarak tahtı ona terk ettiğini aktarır. Genesisios'un Bizans'ın Bulgar eliyle uğradığı söz konusu sarsıcı mağlubiyete ve sonuçlarına iki kısa paragrafta değinmekle yetinmesi, tarihçilik vasfının yetersizliğini açığa çıkarmaktadır. Asıl ilgi alanın Leon'un tahta çıkışında yaşanan hadiselerin gayri ahlaki olduğunu vurgulamak, bu devrin meşruiyetini sorgulamak ve bir sonraki anlatısında resmedeceği Hükümdar Leon'a ait portrenin temellerini atmaktır. Genesisios'un bu kısıtlı ve yanlı bakış açısını aktardığımız metinler ile irtibatlandırır isek bozgundan önce Komutan Leon'un Bulgarlara karşı cesurca davranarak zafer elde ettiğine dair anlatımının, Leon'un esas muharebeye katılmadığı ve ihanet ettiği fikrini pekiştirmek ve Bulgarların yenilmez olmadığını hatırlatmak amacıyla ele alındığı ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Benzer şekilde Hükümdar I. Mikhael'in askerlerine ve halkına yönelik suçlamaları da okuyucuya Hükümdar'ın sözüne biat edilmediği ve hizipleşme yaşandığı takdirde şiddetli mağlubiyetlere maruz kalınacağına dair güncel bir ikaz niteliğinde olduğu varsayılabilir. Son olarak, Leon'un askerler tarafından hükümdar seçilmesini aktarmak, Genesisios'un eserini kaleme aldığı dönem ile irtibatlıdır. Zira Genesisios eserini Hükümdar VII. Konstantinos'un Bizans idaresine tek hükümdar olarak hâkim olduğu (944 senesinde gaspçı olarak kabul edilen Romanos Lekapenos'un vefatıyla başlayan ve 959 senesinde vefatıyla sona eren) yıllar arasında kaleme almıştır. Romanos Lekapenos da tıpkı Leon gibi tahta çıkmadan önce komutan sıfatı taşımaktaydı; 917 senesinde Bulgarlara mağlup olunması Lekapenos'u zirveye çıkaran süreci başlattı ve ordunun desteğiyle Ortak Hükümdar unvanıyla tahta çıkmayı başardı.¹⁰ Makedon Hanedanı'nı derinden sarsan bu hadiselerin akisleri muhakkak Genesisios'un zihnini meşgul etmekteydi ve Hanedanlık taraftarı olduğu için Romanos gibi gaspçı liderlere taht yolunu açmanın meşru olmadığına inanmaktaydı. Bu nedenle, V. Leon'un tahta çıkışında askerlerin rolüne değinmek ve daha önce şahit olunduğu gibi yanlı bir tercih yaptıklarını vurgulamak ihtiyacı hissetmiş olmalıdır.

Tetkik ettiğimiz bölümlerde Genesisios'un ön yargısının ve yanlı tutumunun eser üzerindeki yansımalarını tespit ile Genesisios'un Bulgarlar ile ilgili verdiği esas bilginin şu olduğu kanısındayız: Krum liderliğinde Bulgarların 813 senesinde Bizans'a karşı belirleyici bir zafer elde ettiği ve bu zaferin Hükümdar I. Mikhael'i kalan kuvvetleri ile birlikte

¹⁰ Steven Runciman, *The Emperor Romanus Lecapenus & His Reign*, Cambridge University Press, Cambridge, 1963, s.60-62.

Konstantinopolis'e ricat edip tahttan feragat etmek zorunda bıraktığıdır. Bizans'ın iç işlerinde yaşanan hadiseler, Bulgarların gölgesinde kalmıştır, zira 813 senesi itibarıyla Krum'un faaliyet ve başarıları bölge için belirleyici olmaktadır.¹¹ Genesisos'un kısıtlı anlatımından Bizans İmparatorluğu'nun bu durumu tersine çevirebilecek güç ve imkândan mahrum olduğu anlaşılmaktadır.

2) Türk Lakaplı Anatolikon Thema Komutanı Bardanios

Genesisos, Hükümdar V. Leon'un başkente girişini ve tahta oturuşunu tarif ettikten sonra Anatolikon Thema Komutanı Bardanios ile ilgili Hükümdar I. Nikephoros'un hâkimiyet yılları (802-803) içerisinde gerçekleşen isyan hadisesini aktarmaya başlar.

“Ὡς δὲ τῶν βασιλείας ἡνιῶν ὁ Λέων ἐδράζατο, τὰ μεμνημένα βαρδανίῳ τῷ πατρικίῳ, ᾧ Τοῦρκος ἐπικλήσις, περὶ αὐτοῦ εἰς φῶς διανέκυπτεν. οὗτος γοῦν ὁ Βαρδάνιος, ὅτε τοῦ τῆς ἀνατολῆς ἐξηγεῖτο θέματος, βασιλειῶν ἄγαν διὰ φροντίδος ἐν ἑαυτῷ εἶχεν ἐπίθεσιν ὥστε τῆς βασιλείας ἐπιλαβέσθαι.”¹²

Böylece Leon, hükümdarlık idaresini ele geçirdi; ona lakabı Türk olan Patrikios Bardanios'u hatırlatacak şeyler gün yüzüne çıktı. Nitekim Bardanios Anatolikon themasının lideriydi, hükümdarlık merkezine saldırma düşüncesiyle devamlı surette fazlasıyla meşguldü, zira imparatorluğu ele geçirecekti.

Yazarımızın Türk lakabı ile anma ihtiyacı hissettiği Bardanios'un etnik kökeninin Ermeni olduğu tahmin edilmektedir.¹³ Bu doğrultuda Genesisos'un Türk lakabı ile etnik kökeni tanımlamadığı öne sürülmüştür.¹⁴ Ancak dokuzuncu yüzyılda aristokrasinin kuvvet kazanması ile bir aileye mensubiyetin önem kazandığı ve bu vasfı isme eklenen lakaplar ile pekiştirme alışkanlığının kazanıldığı göz önüne alındığında, Genesisos'un “Türk” lakabına yer vermesi Bardanios'un adı geçen halk ile ilişkisini muhtemel kılmaktadır. Bardanios,

¹¹ Mark Whittow, *The Making of Byzantium 600-1025*, University of California Press, Los Angeles, 1996, s.277.

¹² *Iosephi Genesisii*, s.6, 2-7; Genesisos, *age*, s.8.

¹³ Charanis, Vardanes adının Ermeni ismi olduğundan hareketle Türk olarak anılan Bardanios'un Ermeni kökenli olduğu çıkarımında bulunuyor. Bknz: Peter Charanis, “The Armenians in the Byzantine Empire”, *Byzantinoslavica*, Vol.22, 1961, s.206.

¹⁴ Cyril Toumanoff, “Caucasia and Byzantium”, *Traditio*, Vol.27, 1971, s.135, 150; 255; Paul A. Hollingsworth, “Bardanes Tourkos”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C.I, ed. Aleksander Kazhdan, New York-Oxford, 1991, s.255.

vasat bir konumda bulunan sıradan bir komutan değildi, alelade bir lakap ya da sıfat ile geçiştirilemezdi. Zira Genesisios anlatımının devamında Bardanos'un etki ve gücünü vurgulayacak şekilde irtibatlı bulunduğu mühim şahısları ve taht yolunda onu bekleyen hazin sonu kehanetlerle dolu bir hikâye ile ortaya koyar. Bu hikâyeye göre; Bardanos'un geleceğe dair bilgi almak için bir rahibe başvurduğu ve bu esnada yanında 820 senesinde tahta çıkacak olan II. Mikhael ve II. Mikhael'in iktidarına karşı başarısız bir isyan hareketini başlatacak olan Thomas'ın bulunduğu aktarılır. Bardanos'un başvurduğu rahip kehanette bulunarak isyan girişiminin başarısız olacağını, yanında bulunan Mikhael'in tahta çıkacağını ve Thomas'ın da iktidardan payını alacağını söyler. Bardanos, isyan bayrağını ele alır ve Hükümdar I. Nikephoros'u hedef alarak Konstantinopolis'e doğru sefere çıkar (18 Temmuz 803), ancak kehanette belirtildiği şekilde Bithynia'da mağlup olur (8 Eylül 803) ve kör edilerek bir adada yaşamaya mahkûm edilir.¹⁵

3) 811 Seneli Bulgar Zaferi

Genesisios'un anlatımı, kronolojiyi dikkate almadığı için eserinin girişinde bahsettiği Bulgar zaferiyle neticelenen hadiseleri aktardıktan sonra, Bardanos'un da yer aldığı farklı konuları ele alır. Hemen ertesinde de Hükümdar I. Nikephoros'un hayatına mal olacak 811 seneli Bulgar seferini anlatmaya başlar.

*“Συμβεβηκότος δὲ πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, καὶ τοῦ μὲν αὐτῶν ἀρχηγοῦ Κρούμμου φάσκοντος ἀναδίδοσθαι τοὺς προσφυγόντας Βουλγάρων, ὡσαύτως δὲ καὶ Ῥωμαίων, ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς συμβαίνων ἦν, κἄν τοῖς πολλοῖς τῶν μεγιστάνων ἢ τοιαύτη γνῶσις λίαν ἐστασιάζετο, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Θεοκτίστῳ μαγίστρῳ· παρ’ ὧν ἀσυμφωνίας συντελεσθείσης πρὸς ἐναντιότητα χωροῦσιν ἀμφοτέροι. ἐκστρατεύουσι τοιγαροῦν Ῥωμαῖοί τε καὶ Βούλγαροι κατ’ ἀλλήλων, καὶ πολεμικῆς συμβολῆς καθεστῶσης ἀνὰ κράτος ἠττᾶται τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα, ὡς ἔοικεν ἐτέρως τῆς ἄνω προνοίας μελλούσης τὰ καθ’ ἡμᾶς διεξάγειν, καταλήψεως λόγῳ ἐν κρείττονι.”*¹⁶

Romalılar ve Bulgarlar arasında savaş olduğu esnada onların lideri Kroummos, sığınmacı olan Bulgarları ve aynı durumdaki Romalılar'ı iade etmeyi ileri sürdü, Hükümdar

¹⁵ Iosephi Genesisii, s.7, 37-40.

¹⁶ Iosephi Genesisii, s.9, 84-93; Genesisios, age, s.12.

bu konuda uzlaşma gösterdi. Birçok ileri gelen, hatta Magistros Theoktistos daha çok, bu karar hakkında çok fazla çelişki içerisinde kaldı. Fikir ayrılıkları nedeniyle her iki kesim de zıtlaştı. Bu nedenle Romalılar ve Bulgarlar birbirlerine karşı hücumla geçtiler; birliklerin savaşı, Roma ordusunun hezimetine kadar sürdü. İlahi sezgi, algımızın ötesindeki nedenler dolayısıyla bizlerin aleyhinde işlemeye devam etmektedir.

Genesisios'un çok kısa şekilde aktardığı Bizans-Bulgar Savaşı, esasında Krum'un Bizans ordusunu tamamıyla imha edip Hükümdar Nikephoros'u öldürmeyi başardığı ziyadesiyle mühim bir hadisedir. Fakat Genesisios, daha önce gördüğümüz üzere, tarihî öneme sahip bu tür hadiselerin anlatımını çok kısa tutmuştur. Esasında Genesisios'un çok kısa özetlediği söz konusu Bizans-Bulgar Savaşı, Hükümdar I. Nikephoros'un bizzat 811 senesinde Bulgaristan içlerine kadar sokulduğu ve Bulgarlar'ı geri çekilmeye zorlayan bir Bizans seferi neticesinde meydana gelmiştir.¹⁷ I. Nikephoros'un Bulgar merkezi Pliska'yı dahi ele geçirdiği bu sefer esnasında, Genesisios'un tarif ettiği gibi Krum, I. Nikephoros'a esir takası ve barış teklifinde bulunmuştur. Fakat I. Nikephoros'un teklifin kabul edilmesi yönündeki düşüncesine karşın maiyeti bunu reddetmiştir. Teklifin reddi neticesinde ise Genesisios'un hezimet olarak adlandırdığı ve Hükümdar'ın ölümüyle neticelenen savaş vuku bulmuştur. Bizans ordusu karşısında ilk kez büyük çaplı bir savaşla gücünü test eden Krum, bu büyük başarısıyla Balkanlarda Bizans egemenliğini derinden sarsmıştır. Bu suretle Balkanlarda Bizans aleyhine büyük bir otorite tesis ettiğini kanıtlamış ve savunma konumundan sıyrılıp taarruza geçebileceği hâkim bir pozisyon elde etmiştir.¹⁸

4) 816 Seneli Bizans-Bulgar Mücadelesi

811 seneli savaşı aktaran Genesisios, Hükümdar V. Leon'un Hükümdar ilan edilmesini birkaç cümle ile izahtan sonra 816 senesinde gerçekleşen bir başka Bizans-Bulgar mücadelesini ele alır.

“Τῶν οὖν δυσμενῶν Βουλγάρων τῆ προτέρα νίκη κατεπαρθέντων, οὐχ ἡ τυχοῦσα παρ' αὐτοῖς ἐν πολλαῖς χώραις καὶ κατοικίαις. διὰ τε πυρπολήσεως καὶ αἰχμαλωτεύσεως παρηκολούθει ἐρήμωσις, ὥστε πρὸς τὸν τῶν Βουλγάρων (ἀρχηγόν) πεμφθῆναι παρὰ τοῦ

¹⁷ Ostrogorsky, *age*, s.183.

¹⁸ John Van Antwerp Fine, *The Early Medieval Balkans*, The University of Michigan Press, 1983, s.97.

βασιλέως εὐλογου ἦν, πρὸς τὸ εἰρηνικὸν ἀπονεύοντος, σπονδὰς ἐπεργάσασθαι. τοῦ δὲ κρατοῦντος Βουλγάρου μὴ πρὸς τοῦτο καταθεμένου, ἅτε βαρβαρικοῦ τὸν τρόπον καὶ καταλαζονενομένου, Λέων ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύειν ἐπιέγεται. καὶ μάχης κραταιᾶς κροτηθείσης, βασιλικῶ διατάγματι ὁ καθ' ἡμᾶς λαὸς τροπῇ ὑποβάλλεται, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως συντρέπεσθαι. ἀμέλει τῶν Βουλγάρων τῇ διώξει ἐπικειμένων, ἐξ ὑποστροφῆς μετὰ τοῦ περιόντος λαοῦ ἀντικαθίσταται ὁ βασιλεὺς καὶ τούτοις παρεμβالὼν ἀριστεὺς κατ' αὐτῶν ὀλοτελῶς ἀναδείκνυται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ κατισχῶσαι Βουλγάρων τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ τούτων τὰ ἔκγονα τὰ μὲν προσαράξαι ταῖς πέτραις, τὰ δὲ ἐν ἄλῳνι χαλεπῶς τιμωρήσασθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἐν τούτοις πεπερατῶσθαι παλίντιτα ἔργα κατὰ τὴν ποίησιν.”¹⁹

“Her hâlikârda düşman Bulgarlar, bir önceki zaferi tecrübe edindiler, onların elleriyle birçok yer ve mesken ateş ile harap edildi ve yağma meydana geldi, bunları viran hale getirme takip etti, bu nedenle barışa meyleden Hükümdar’ın Bulgarlar’a (liderine) ateşkes müzakeresi için elçiler göndermesi mantıklı idi. Bulgarlar’ın önde gelenleri bunu küçümsediler zira barbar yaşam şekilleriyle övünürler, Hükümdar Leon onlara karşı sefere çıkmayı süratle ele aldı. Hükümdarlık emri ile ordu, bizlere geri çekilmemizi söyledi, nitekim bizzat Hükümdar da onlarla geri çekildi. Kuşkusuz Bulgarlar takibe koyuldular, Hükümdar çevresindeki askerler ile aksi istikamete dönerek düzen aldı ve onlara karşı en iyi olanları düzene dâhil edip tümüyle (saldırı) işareti verdi. Dahası Bulgarlar’ın liderine karşı üstün geldi, onların çocuklarını kayalıklara doğru savurdu, diğerlerini tarlada şiddetle cezalandırdı, böylelikle oç almaya yönelik eylemler başarıya ulaştı.”

Genesios, V. Leon’un 813 senesinde tahta çıkışını ele alır almaz, yeniden kronolojiyi takip etmeksizin 816 senesinde gerçekleşen Bizans-Bulgar mücadelesinin anlatımına koyulur. Bulgar lideri olarak tarif ettiği kişi, Krum’un oğlu Omurtag’dır. 811 seneli anlatımına benzer şekilde hadise özetlenmiştir. Ancak 816 senesi itibariyle Balkanlara hâkim olan, taarruz gerçekleştiren ve teklif edilen barışı kabul etmeyen Bulgarlar’dır. Ayrıca Genesios’un görece detaylı tarif ettiği Hükümdar V. Leon’un uyguladığı savaş taktiği dikkat çekicidir. Bu taktiği, rakibine karşı niceliksel ve niteliksel yönden üstünlüğü bulunmayan göçebe halkların uyguladığı bilinmektedir. Bu açıdan, Bizans ordusunun meydan savaşında Bulgar ordusuna direnecek yeterliğe sahip olmadığı ve her anlamda Bulgarlara karşı

¹⁹ Iosephi Genesii, s.10, 4-19; Genesios, age, s.13-14.

umulmadık bir zafer kazandığı anlaşılmaktadır. Genesios, bu durumu kesin bir zafer tablosu olarak sunabilmek için anlatımını söz oyunları ile desteklemiştir. Ancak Omurtag'ın tahta çıkıp Bulgar Kağanlığına hâkim olmasıyla birlikte Bizans ve Bulgarlar arasında 816-831 seneleri arasında süren otuz yıllık bir barış gerçekleştirildiği bilinmektedir.²⁰ Bu nedenle Genesios'un aktardığı Bizans zaferinin Omurtag'ın henüz lider olduğu ve Bulgar Devleti'nde düzeni yeniden tesise başladığı bir dönemde kazanılan ufak çaplı bir galibiyet olması ziyadesiyle muhtemeldir.²¹

5) Hükümdar V. Leon'un Bulgarlara Karşı Tutumu

Hükümdar V. Leon'un hâkimiyet yıllarının aktarıldığı kitabın birinci bölümünde askeri faaliyetlerin anlatımı 816 yılında yaşanan Bulgar-Bizans çatışması ile son bulur. Genesios, bu noktadan itibaren V. Leon'un ikona karşı tavırlarını eleştiriye tabi tutmaya başlar. Ardından sıra Hükümdar'ın karakterini yermeye gelince acımasız tutumunu şu şekilde açıklar:

“Τοίνυν ὁ βασιλεὺς Λέων, κατὰ τε Βουλγάρων καὶ Ἀγαρηνῶν νεανιευσάμενος καὶ ἀπτητῆρῳ οἰήσει κατασχεθεὶς, ἀλαζονικώτερος ἅπασι κατεφαίνετο, ὡς ἐντεῦθεν καὶ ἀποκλίνειν πρὸς τὸ ὠμότερον. καὶ γὰρ ἦν φοβερὸς τῷ τε καταστήματι καὶ τοῖς πράγμασι, μηδὲν παραθπαύων τῆς ἐνούσης αὐτῷ αὐστηρίας βασκανίας τε καὶ ἰταμότητος, καὶ τοσοῦτον, ὥστε πολλῶν καὶ τῶν ἐπὶ μικροῖς ἐαλωκότων ἐγκλήμασιν ὧ μὲν χεῖρας, ὧν δὲ πόδας καὶ τινὰ τῶν καιρίων μελῶν ἐν ταῖς λεωφόροις τῆς πόλεως συνεχῶς ἐγκρεμάννυσθαι, ὡς ἐκ τούτων μισητὸν καθεστάναι πᾶσι τοῖς ὑπὸ χεῖρα.”²²

“Bu suretle Hükümdar Leon Bulgarlara ve Agarenoslara karşı gençleşip yenilmez bir anlayışla alıkonuldu, bütünüyle daha fazla gururlu bir hale büründü ve bu nedenle daha zalim oldu. Eylemi ve vaziyeti korkutucuydu, ona ait tehlikeli sertliği ve arsızlığı ardında bırakmadı, ufak hatalar nedeniyle çokça suçlandı, şehrin sokaklarında ellerini, ayaklarını

²⁰ Warren T. Treadgold, “The Bulgars’ Treaty with the Byzantines in 816”, *Rivista Di Studi Bizantini Slavi*, C.4, 1984, s.220; Fine, *age.*, s.106.

²¹ Whittow, *age.*, s. 278.

²² *Iosephi Genesii*, s.13, 83-91; Genesios, *age.*, s.16.

ve ölümcül kısımlarındaki uzuvları kesip ara vermeden sallandırdı, bunlardan dolayı hâkimiyeti altındakilerin gözünde nefret edilen haline geldi.”

Genesios'un eserini kaleme almasının asıl gayesi, V. Leon'un askeri faaliyetlerinden bahsi kestiği ve ikona karşıtı tutumlarını eleştirmeye başladığı bölüm ile daha fazla netlik kazanır. İmparatorluğun meşgul olduğu savaş halini bir hayli kısa şekilde tarif ile yetinen yazarımız, V. Leon'un ikona kırıcılığı üzerine içinde birçok kehanet ve mucizeler içeren hikâyeleri detayları ile aktarma ihtiyacı duymuştur. Genesios'a göre V. Leon'un ikona kırıcılığına bağlanarak büyük bir suç işlemesi, karakteri üzerinde etkisini göstermiş ve kibirli, acımasız bir karaktere bürünmesine yol açmıştır. Ayrıca V. Leon'un dışta Bulgarlar'a ve Araplar'a karşı cesaretle savaşa atılmaya istekli oluşu ve bu duruş sayesinde Bizans ordusunun büyük ölçekli mağlubiyetler almasına mâni olmayı başarması, karakterindeki bu dönüşüme katkıda bulunmuştur. Genesios'un bu anlatısı, 816 senesinde Bulgarlar ile imzalanan ve 30 yıl sürecek olan barış antlaşması göz önüne alındığında, tutarlıdır. Bulgarlar eliyle alınan sarsıcı bir dizi ağır mağlubiyetin ardından Balkan hududunda barışın tesisi, Hükümdar V. Leon'un başta din olmak üzere dâhili meseleleri çok daha dikkatli şekilde ele almasını sağlamıştır. Bilhassa V. Leon'un ikona taraftarlığını İmparatorluğun hâkim inancı olarak kabul ettirmesindeki kararlı tutumu, Genesios gibi muhalif kimselerin hayatına şiddet olarak yansımıştır. Fakat Genesios'un bu şiddete dair yaptığı betimlemelerin Yunanca literatürde tahtı gasp eden Tiranlar'ı tarif için sıkça kullanılan kalıplardan olduğu hatırdta tutulmalıdır.

6) V. Leon'a Geleneksel Bir Eleştiri

Genesios, V. Leon'un hâkimiyet devrine dair anlatımına son verdiği bölümlerde Hükümdar'a yönelik eleştirilerini artırır. Bu çerçevede Bulgarların kültür ve din üzerindeki olumsuz etkilerine temas eder.

“τὰ Χριστιανῶν παρ' οὐδὲν θεσπίσματα λογιζόμενος, ὡς δῆθεν καὶ ταῖς πρὸς τοὺς Οὐννοὺς εἰρηναίαις συμβάσεσι ταῦτα συνέχεεν, ἐκείνοις μὲν ἀναθεῖς ἐργάσασθαι τὰ ἡμέτερα εἰωθότα, ἑαυτῶ δὲ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὰ ἐκείνων θρησκευόμενα.”²³

²³ *Iosephi Genesii*, s.20-21, 24-28; Genesios, *age*, s.24.

“Hıristiyanlığın gaipten haber veren sözlerini²⁴ hiçbir şekilde dikkate almadı, aslında Hunlar ile gerçekleştirdiği barış sözleşmelerinde bu sözleri muğlaklaştırdı, geleneklerimizi onlara devretti, onların dini ritüellerini şahsına ve tebaasına benimsetti.”

Genesios, bölüm sonunda eleştirilerini sertleştirmeyi sürdürürken vurguyu arttırmak için birçok medeniyet dairesinde de kullanılan bir hiciv türünü devreye sokar. Hâlihazırda İmparatorluğa diz çöktürmüş üstün düşmanın varlığını hatırlatarak Hükümdar'ın mağlup konumda Bulgarlardan medet umduğunu, hâkim Bulgarların etkisine kapıldığını ve halkını da bu sürece sürüklediğini açıkça ifade eder. Her ne kadar Genesios'un bu eleştirisi, muhafazakâr tutumun ilk elde ortaya koyduğu geleneksel bir itiraz olsa da siyasi alanda hâkim konuma yükselen toplumların kültürel alanda da rakiplerini tesiri altına aldığı hakikatinin bir başka örneği olarak kabul edilebilir.

7) Thomas'ın Ordusu

II. Mikhael'in tahta çıkışını tarif etmesinden sonra Genesios, bölüm sonuna kadar 820/821 senesinde vuku bulan ve üç yıl süren Thomas isyanını çok detaylı bir şekilde aktarır. Öyle ki Thomas'ın Konstantinopolis'e alelade bir memleketten gelip Türk lakaplı Bardanos'un maiyetine katılışından bahisle başlattığı hikâyesini Suriye'ye kaçıışı ve ertesinde Hükümdar V. Leon aleyhinde ele aldığı askeri girişimi 820 senesinde tahta çıkan II. Mikhael'e karşı Anadolu destekli büyük bir isyana dönüştürdüğünü tafsilatıyla izah ederek sürdürür. Bu detaylı anlatımın bir yerinde Thomas'ın etnik kökeninin İskit olduğunu (σκυθίζων τῷ γένει) aktarır.²⁵ Fakat Genesios, daha önce değindiğimiz Bardanos'a ait hikâyede Bardanos'un yanında bulunanlardan birisinin de Thomas olduğunu ve adı geçen Thomas'ın Gazouron(?)²⁶ gölünden ve Ermeni soyundan (Θωμάων τὸν ἀπὸ λίμνης Γαζουροῦ, καὶ αὐτὸν ἐξ Ἀρμενίων τὸ γένος κατὰγοντα)²⁷ geldiğini ifade eder. Genesios'un sunduğu bu çelişkili bilgiler içerisinden Thomas'ın İskit kökenli olduğu bilgisi genel anlamda kabul

²⁴ θέσπισμα τό: Kehanete dair söz. Orakl kültü, Tanrının sözleri ile kâhinlerin direkt teması olduğunu ve Orakl sözlerinin gelecekte haber verdiğini temel edinmiştir. Bknz: Walter Burkert, *Greek Religion*, Trans. John Raffan, Blackwell Publishing, Australia, 1985, s.114.

²⁵ *Iosephi Genesii* s.23, 89.

²⁶ Metinde iyelik eki ile çekilmiş bulunan “Gazourou” isminin günümüzde Tokat'ın Turhal ilçesi sınırlarında yer alan “Gaziura” antik şehri olduğu tahmin edilmektedir. Bknz: Paul A. Hollingsworth ve Anthony Cutler, “Thomas The Slav”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C.III, ed. Aleksander Kazhdan, New York-Oxford, 1991, s.2079.

²⁷ *Iosephi Genesii*, s.7.4-5.

görmüş ve Slav Thomas lafzı kullanılmamıştır.²⁸ Kesinlik ihtiva etmeyen bu yaklaşımı yeniden değerlendirecek olursak İskit ifadesinin Türk, bir diğer deyişle Bulgar anlamı taşıma ihtimali de mevcuttur.

Her hâlükârda imparatorluğun büyük bir yıkıma uğramasına neden olan bu isyana Hunlar da dâhil olmak üzere, pek çok farklı halk destek olmuştur. Genesisos, Thomas'ın ordusuna geniş çaplı katılımı şu cümleler ile tarif eder:

“διαπέμπεται οὖν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἀνακαλούμενος, πολλῶ δὲ μᾶλλον συνασπισμόν, τῆς βασιλικῆς ἀνθέξεσθαι ἀποπτώσεως. ποιεῖται τοίνυν σπονδὰς μετ’ Ἀγαρηνῶν, εἰδήσει τοῦ αὐτῶν ἀρχηγοῦ ἀναδεῖται στέφος βασίλειον παρὰ τοῦ ἀρχιερέως Ἀντιοχείας Ἰώβ, εἶτα μετ’ Ἀγαρηνῶν Ἰνδῶν Αἰγυπτίων Ἀσσυρίων Μήδων Ἀβασίων Ζηχῶν Ἰβήρων Καβείρων Σκλάβων Οὐννων Βανδήλων Γετῶν καὶ ὅσοι τῆς Μάνεντος βδελυρίας μετεῖχον, Λαζῶν τε καὶ Ἀλανῶν Χάλδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ ἐτέρων παντοίων ἐθνῶν πολυθρόλλητον πανστρατιὰν στρατοπεδευσάμενος ἀπάσης τῆς ἀνατολῆς ἐκυρίευσεν.”²⁹

“(Thomas) Onlara kalkanlarını hep birlikte daha çok kaldırmaya, barışa dair sık sık çağrıda bulunup Hükümdarı tahttan indirmek önerisi sunarak elçiler gönderdi. Agarenoslar ile barış gerçekleştirdikten sonra liderleriyle bir araya gelip Antiokheia Patriği İob eliyle hükümdarlık tacını edindi, ertesinde Agarenoslar, Hintler, Mısırlılar, Suriyeliler, Medler, Abazlar, Zikyalılar, İberler, Kabeirler, Slavlar, Hunlar, Vandallar, Gotlar ve nefret edilesi Mani'ye taraftar olanların tamamı, Lazlar ayrıca Alanlar, Khaldeliler, Ermeniler ve kötü nama sahip diğer pek çok halk ile hep birlikte ordugâh kurup doğunun tamamının kontrolünü ele geçirdi.”

Esasen Genesisos'un isyana katılan halkların çeşitliliğini bu denli detaylı vermesinin amacı, Thomas'ın liderlik ettiği başkaldırıya desteğin ne denli geniş çaplı olduğunu ortaya koymaktır. Genesisos'un bu destansı anlatımı, eserinin tamamına yayılmış Homeros'a ait

²⁸ Thomas'ın Slav kökenli olduğu savı, Genesisos'un Thomas'ı Ermeni olarak tanımladığı bölümde hata yaptığı görüşünü temel alır. Çünkü Genesisos'un Ermeni olarak tanımlamak istediği kişinin bir cümle öncesinde bahsi geçen V. Leon ya da Türk Bardanos olma ihtimali yüksektir. Ayrıca söz konusu sav, çok sayıda Slav'ın Doğu'ya nakledilmiş olduğu bilgisinden hareketle bu Slav gruplarından bazılarının Yeşilirmak'ın sağında yer alan Galatlardan kalma Gazioura adlı yerleşim birimine kadar sokulma ihtimali ile desteklenmiştir: Bknz: Paul Lemerle “Thomas le Slave”, *Travaux et Mémoires*, C.I, Paris, 1965, s.284.

²⁹ *Iosephi Genesisii* s.24.13-22; Genesisos, *age*, s.29.

alıntılara öykündüğü için Türkleri tarif etmek istediğinde arkaik bir kullanım örneği olan “Hun” ifadesine yer vermesi oldukça tutarlıdır. Anlatım destansı olması nedeniyle kısmen mübalağa içerse de Genesisios'un bu ifadesinin Anadolu ve civarında yerleşik bulunan kadim halkların yanı sıra Türklerin de bu coğrafyada söz sahibi olduğuna işaret ettiği muhakkaktır.

8) Thomas İsyanı'na Bulgar Darbesi

Thomas, Bizans kara ordusunun ekseriyetini emri altına aldıktan sonra deniz kuvvetleri üzerinde de hâkimiyet kurmayı başardı. 821 yılının son aylarında başkent Konstantinopolis'i hem denizden hem de karadan muhasaraya başladı. Öncelikle kara, ardından deniz muharebelerini detaylıca tarif eden Genesisios, bir yılı aşkın devam eden savaştan her iki kesiminde de kesin bir zafer elde edemediğini ortaya koyduktan sonra çok zor durumda bulunan Hükümdar II. Mikhael'e Bulgar Hükümdarı Omurtag'ın askeri yardım teklifinden bahis açar.

“Ακηκοὺς δὲ Μορτάγων ὁ κύριος Βουλάριας ὅσα τε καὶ οἷα κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν συνηνέχθη γενέσθαι, διαπρεσβεύεται πρὸς βασιλέα καὶ συμμαχεῖν αἰτεῖται αὐτῶ· αἱ γὰρ ὑπὸ Λέουτος τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτοὺς τριακοντούτεις σπονδαὶ ἤδη τὴν πρώτην δεκαετηρίδα συνεπλήρουσιν σχεδόν. ἀποδοχῆς δὲ μεγάλης ὁ βασιλεὺς τὴν γνώμην αὐτῶν ἀξίαν κρίνας ἀπολογεῖται μὴ χρῆναι τοὺς ἐπὶ τῶν στασιωτῶν πολέμῳ τὰ καλῶς δοξαζατα καταλύειν. φιλοφρονησάμενος δὲ αὐτοὺς τῆς προθυμίας ἀξίως πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀποστέλλει. ἀλλ' αὐτοὶ μὲν κατ' οὐδὲν τῶν τοῦ βασιλέως φροντίσαντες λόγων κατὰ τε τοῦ τυράννου στρατεύουσι καὶ εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσβαλόντες ἤθη κατὰ τὸν Κηδούκτου καλούμενον στρατοπεδεύονται χῶρον. μαθὼν δὲ ὁ ἀποστάτης τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν Βουλγάρων ἔφοδον, τοῦ καταλειφθέντος αὐτῶ ναυτικοῦ λόγον οὐδένα ποιεῖται, ὅθεν δὴ τοῦτο πᾶν τῶ βασιλεῖ προσχώπει ὅλος δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ γεγονὼς ἀπαίπει μὲν τοῦ προσεδρεύειν τῇ πόλει, κατὰ δὲ τὸ εἰρημένον χωρίον προσβαλὼν τοῖς Βουλγάροις κατὰ κράτος ἠττᾶται. καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν αὐτοῦ κτείνονται τε καὶ πυρπολοῦνται πρὸς τούτων. οἱ περιλειφθέντες ὡς εἶχον σθένους σκεδάννυνται πού. λείαν δὲ πολλὴν τῶν πολεμίων οἱ Βούλγαροι συμφορησαντες πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὑποστρέφουσιν.”³⁰

“Bulgarların hükümdarı Mortagon, hükümdarlık şehrinin etrafında ne türden gelişmelerin yaşandığını haber aldığıında Hükümdara elçi gönderdi ve müttefiklik teklifinde

³⁰ Iosephi Genesisii s.29-30. 87-11; Genesisios, age, s.36.

bulundu. Hükümdar Leon'un onlarla yaptığı otuz yıllık barışın şimdiye kadar neredeyse ilk on yılı doldu. Hükümdar, onların taleplerinin cevaplanmaya değer olduğunu savundu, (ancak) Hıristiyanların kanına mal olacak bir hizip savaşına ortam hazırlamadı, başarılı bir öngörüyle çok uzun süre boyunca bunu önlemişti. Fakat Hükümdar'ın sözlerine hiçbir şeklide kulak vermediler, Tiran'a (Thomas) karşı sefere çıktılar ve Romalılar'a saldırı düzenleyip Kedouktou adıyla anılan arazide ordugâh kurdular. Firari olan, Bulgarlar'ın ona karşı ilerlediklerini öğrendiğinde Hükümdar'ın eline geçenlerin haricinde arta kalan gemiler ile irtibatı koşturdu. Bütün piyade birliklerini gün yüzüne çıkartıp saldırıya geçti, şehri kuşattı, Bulgarlar'a adı geçen arazide aniden saldırıp mağlup oldu. Çok sayıda katlettiler ve yaktdılar. Arta kalanlardan kuvvete sahip olanlar bir yerlere dağıldılar. Bulgarlar düşman ganimetlerini bir araya topladılar ve kendi şehirlerine döndüler."

Anlatımın seyrine dikkat edilirse, Bulgar yardımının Bizans için ne derece hayati öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira her iki kesim de kesin bir zafer elde edememiş iken Bulgarların ortaya çıkıp Thomas'ı mağlup etmesi, Thomas'ın 823 senesinde önce başkentteki kuşatmayı kaldırmasına ve nihayetinde Arkadiopolis'te idam edilmesine neden olan süreci başlatmıştır. Genesios, Bulgar müdahalesini gölgelemek adına, Bulgar Lideri Omurtag'ın askeri destek teklifinde bulunduğunu ancak Hükümdar II. Mikhael'in bunu reddettiğini ve Bulgarların bu cevaba aldirmayarak Thomas'a karşı harekete geçtiğini ifade ediyor. Ancak anlatımda takip ettiği seyir ve Bulgar müdahalesi sonrası Thomas'ın dağılmış birliklerinin çok az bir kısmını yeniden bir araya getirebilmesi ve sadece savunma yapabilmek için bataklıkla çevrili bir alana sığınması, Omurtag'ın kazandığı zaferin önemini netleştirmektedir. Dolayısıyla İmparatorluğun 820-823 yılları arasında süren bu büyük iç savaşın Türklerin müdahalesi sonrasında bir neticeye ulaşabildiği ve İmparatorluğun çok daha büyük yıkımlara uğramasına mâni olduğu anlaşılmaktadır.³¹

9) İmparatoriçe Theodora Devri (842-855) Bulgar Akını

Bizans ve Bulgarların mutabık kaldığı 816-846 yılları arasında süren barışın nihayete erdiği yıl, Bulgarlar Bizans'a karşı faaliyetlere başladı. Bu küçük çaplı akın sonrasında yeni bir ateşkes devreye girdi. Ancak Bulgar Hükümdarı I. Boris (852-889), tahta

³¹ Ostrogorsky Omurtag'ın söz konusu faaliyeti ile II. Mikhael'in tahta kalmasına katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Bknz.: Ostrogorsky, *age*, s.192.

çıkıldığı 852 senesinde Bizans'a karşı yeni bir sefer düzenledi. Bu hadise ile ilgili anlatım şu şekildedir:

“*Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ καλῶς τὰ τῆς πολιτείας ἐκεκυβέρνητο παρὰ τε βασιλέως Μιχαὴλ <καὶ> Θεοδώρας τῆς τούτου μητρὸς, μεσιτευόντων τῶν προδλωθέντων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἀρχηγὸς Βουλγαρίας, οἷς τὸ γένος ἐξ Ἀβάρων τε καὶ Χαζάρων, ἀπὸ Βουλγάρου κυρίου ὄναμα, ὃς παρὰ Ῥωμαίων ἐν κατοκικήσει Δορυστόλου καὶ τῆς Μυσίας γεγένητο, ἐπαχθῆ προΐησι ῥήματα ἐπιδρομῆν Ῥωμαίοις ἐπαπειλῶν. ἡ δὲ βασίλισσα τούτῳ ἀνδρειοφρόνως μετὰ τοῦ ἑαυτῆς στρατοπέδου ἄχρι Βουλγαρικῆς γῆς αὐθις ἐπαναστεῦειν ἐμεγαλαύχησεν, καὶ εἰ μὲν γυναικα ἠττήσεως. οὐδὲν σοι τὸ νῆκος πρὸς καύχμα· εἰ δὲ καὶ ὑπο ταύτης ἐκνικηθεῖς, πᾶσιν τὸ σὸν ἠττημα καταγέλαστον.*” ταῦτα ὁ Σκύθης συνεῖς ἠρεμεῖν κατὰ τὴν ἰδίαν χώραν διέγνωκεν.”³²

“*Bu devrin ortasında Hükümdar Mikhael ve annesi Theodora eliyle idare daha önce adı anılan adam aracılığıyla layıkıyla düzenlenmişti. Avar ve Hazar soyundan gelen adını Bulgar Hükümdarı'ndan alan Bulgarların hükümdarı, iskân halindeki Dorystolos ve Mysia'yı Romalılar'dan aldı. Şiddetli sözler iletti, Roma arazilerine saldırı düzenlemekle tehdit etti. Kraliçe cesaretle ordusunu kurup Bulgar topraklarına hücumla geçmekle övündü. 'Eğer bir kadını mağlubiyete uğrattırsan senin için gururla anlatacak bir zafer olmayacak, ama eğer mağlup olursan mağlubiyetin herkes tarafından alaya alınacaktır' İskit bunları duyunca yurdunda kalıp barış yapmaya karar verdi.*”

Bulgar Hükümdarı I. Boris, Bulgaristan'ın kuzeyinde yer alan günümüz Silistre şehrini de ihtiva eden Aşağı Moesia şeklinde adlandırılan bölgeye sefer düzenleyerek Bizans aleyhinde Bulgar genişlemesini devam ettirmiştir. Otuz yılı kapsayan barış süresince ve Bulgar Lideri Malamir'in (831-852) hâkimiyet devrinde Bizans-Bulgar mücadeleleri daha seyrek ve daha dar kapsamlı olmuştur. Tüm bu yıllar arasında Bulgarların Thomas İsyanı'nda Bizans'a yardımı (823) ve 846 senesinde barışın sona ermesiyle düzenlenen küçük çaplı bir Bulgar akını haricinde siyasi bir gelişme vuku bulmamıştır. Bu durum I. Boris'in tahta çıkışıyla değişmiştir. Aktardığımız hadise, Bizans-Bulgar ilişkilerindeki değişimin ilk örneği olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca bu hadise, I. Boris'in tahta

³² Iosephi Genesii s.61, 89-4; Genesios, age, s.77.

çıkıtığında gerçekleştirdiği ilk askeri faaliyet olması sebebiyle de önem taşır. I. Boris, ilk askeri zaferinden başarıyla ayrılarak otoritesini güçlendirmiş oldu. Bu zafer, kısa süre sonrasında Franklara, Moravyalılara, Sırlara ve Hırvatlara karşı başarısızlıkla sonuçlanacak askeri faaliyetlerinden sonra bile Boris'e otoritesini koruma imkânı sağlamıştır.³³

Bizans zaviyesinden ise alıntıladığımız metinde ön plana çıkan özellik, İmparatoriçe Theodora'dan övgüyle bahsedilmiş olmasıdır. Genesisos, İmparatoriçe Theodora'yı dördüncü kitabının girişinde “*θεόφορον*” (kutsal)³⁴ sıfatıyla onurlandırıp eserinin kalan kısmında İmparatoriçe'nin ikonakırıcılığa karşı övülesi muhalif tavrının altını çizmeyi sürdürür. Elbette Genesisos'un nazarında İmparatoriçe doğru inanca sahip olduğu için eylemleri ve öngörülleri her daim tutarlı ve başarılıdır. Alıntıladığımız Bulgar hadisesinde de İmparatoriçe Theodora, Homerosvâri Hellen kurnazlığı ile imparatorluğu muhtemel Bulgar mağlubiyetinden korumuştur. Ancak İmparatoriçe Theodora'ya atfedilen kurnazlık ile elde edilen, I. Boris'in hâkimiyeti devrinde İmparatorluk üzerinde artan Bulgar baskısının kısa süreliğine ötelenmiş olmasıdır.

10) Bulgarların Hıristiyanlığı Kabulü

Bulgar Hükümdarı I. Boris, Hıristiyanlığın kabul edilmesine karar verdiğinde ülkesinde kuracağı Kilise'nin bağımsızlığını gözettiği için ona bu hakkı tanıyacağını varsaydığı Katolik Kilisesi ile irtibata geçmişti.³⁵ Ancak Bizans İmparatorluğu, hemhudut bulunduğu Bulgarların Papalık himayesinde bağımsız bir kilise tesis etmesine göz yummadı. İmparatorluğa Bulgarlara karşı harekete geçme imkânı tanıyan hadise ise Anadolu'da Araplara karşı elde edilen 863 seneli zaferdir.³⁶ Bu zaferin hemen ardından Bizans ordusu süratle Bulgaristan'a taarruza başlamış ve Boris'i hazırlıksız yakalayarak Bulgar Kilisesi'nin Konstantinopolis Patrikliği'ne bağlılığını garanti altına almıştır.

³³ Fine, *age*, s.110-112.

³⁴ *Iosephi Genesisii*, s.55, 17.

³⁵ Fine, *age*, s.118.

³⁶ Ostrogorsky, *age*, s.212.

“Ὁ οὐκ ἀποκαταστάσας τὸν Βουλγάρων ἐπιχειροῦντων ἐπιβουλεύων καὶ τὸ τοιοῦτόν κατατροπωθεὶς εὐτυχίᾳ πρὸς εἰρηναίαν κατάστασιν ὑποκλίεται, εἰ καὶ πρὶν ἐθρασύνετο, ἀλλὰ μὴν καὶ λιμῶ οἱ περὶ αὐτὸν πιεζόμενοι, ὅθεν καὶ τὸ Ὀμηρικὸν καθ' αὐτοῦς, ὡς εἶκος, διενενοήντο λόγιον·

πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,

λιμῶ δ' οἴκτιστου θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν,

καὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοῦ Χριστιανῶν εὐπειθῶς καταζιωθῆναι βαπτίσματος ἅπαντας, τὸν δὲ αὐτῶν ἀρχηγὸν αἰρετίσασθαι Μιχαὴλ ὀνομάσθαι ἐπὶ τῷ βασιλέως ὀνόματι, ἐκπεμφθέντων ἐκεῖσε ἀρχιερέων τινῶν ελλογίμων τὰ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐγκρατῶνασθαι.”³⁷

“Bulgarlar'ın lideri böylesine bir başarıyla bozguna uğratıldıklarını haber aldı ve barış için sükûneti yerleştirmeyi başardı, gerçi öncesinde aşırı küstahtı, fakat kıtlığa maruz kaldılar, bu nedenle muhtemelen Homeros'a ait anlatıyı kavradılar:

“Nefret uyandıran ölümlerin tamamı sefil fanilere

Kıtlık ise en acınası şekilde ölmek ve ölümler yüz yüze gelmektir.”

Böylece hepsi Hıristiyan olarak vaftiz edilmeye hazır hale geldi, liderleri Hükümdar'ın ismine binaen Mikhael adını seçti, oraya Hıristiyanlığa inanmalarını temin etmek için güzel konuşan baş papazlar gönderildi.”

Genesios, Ortaçağ Avrupa tarihi için çok önemli olan bu mühim hadiseyi, Homeros'tan yaptığı alıntılarla çok kısa ve trajik bir biçimde aktarmıştır. Esasen Genesios'un bu türden mühim siyasi hadiseleri çok kısa şekilde aktarması, tarihçilik vasfının ne denli yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik anlatıma canlılık katmak amacıyla Homeros'tan yaptığı alıntılar, aslolan tarihî hadiseyi gölgede bırakmıştır. Öyle ki Genesios'un anlatımında Bulgarların sadece kıtlık nedeniyle İmparatorluk ile mücadeleye son verip Hıristiyanlığı kabule razı oldukları fikri gün yüzüne çıkmaktadır. Hâlbuki Bulgarların Hıristiyanlığı kabulünün; hem Bulgar halkı, hem İmparatorluk nüfuzu hem de

³⁷ Iosephi Genesii s. 69, 42-52; Genesios, age, s.86.

bölge için can alıcı bir gelişme olduğu için Genesios'un öne sürdüğü gibi tek bir saikle izah edilemeyeceği aşikârdır. Ancak bu noktada Genesios'un aktardıkları temelinde Bulgar Hükümdarı I. Boris'in Bizans Hükümdarı III. Mikhael eliyle Hıristiyan yapıldığı ve bu andan itibaren Hıristiyanlığın Bulgar sınırları içerisinde kurumsallaşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Buradan çıkarılabilecek netice ise Bulgarların Hıristiyanlığın Ortodoks Mezhebi'ne katılmayı tercih ettiği ve bu suretle Bizans İmparatorluğu'nun etki dairesine çok daha fazla dâhil olduğudur.

SONUÇ

Bizans Hükümdarı VII. Konstantinos Porphyrogennetos'un tarih yazımı için görevli kıldığı Genesios'un yeteneklerinin çok ötesinde bir sorumluluk üstlendiği anlaşılmaktadır. Hadiselerin anlatımında bir tarihçi nazarına sahip olmadığı için esas siyasi hadiseleri gözden kaçırdığı ve vurgulanması gereken noktaların üzerinde neredeyse hiç durmadığı gözlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı Konstantinos'un ona biçtiği tarih yazarlığı rolünü layıkıyla yerine getiremediği söylenebilir. Nitekim Genesios'un anlatımını gölgeleyen dar bakışı, canlılık katmak için başvurduğu klasik Hellen yazım sanatlarına rağmen eserinin tamamına hâkim olmuştur. Genel anlamıyla Genesios'un bir tarihçi vasfına sahip olmadığı ekseriyetle kabul görmüştür. Bu fikirden hareketle Hükümdar Konstantinos'un Genesios'un eserini beğenmediği için bir başka yazarı görevli kıldığı ve nihayetinde daha canlı ve detaylı bir anlatım sunan Theophanes Continuatus başlıklı eserin meydana geldiği savı ileri sürülmüştür. Bu savın doğru olup olmadığını bir kenara bıraksak dahi dokuzuncu yüzyılı kaleme alan tarihçilerin öncelikle Theophanes Continuatus'a başvurduğu ve bu eser temelinde daha tutarlı bir tarih anlatısı ortaya koyabildikleri sabittir. Fakat Genesios, Bizans Hükümdarı VII. Konstantinos Porphyrogennetos'un tarih yazımı için görevli kıldığı ilk tarihyazarıdır. VII. Konstantinos Porphyrogennetos'un Bizans tarihyazımına bulunacağı büyük katkının ilk adımı, Genesios'un *Hükümdarlar* başlıklı eseri olmuştur.

Bizans tarihyazımı için mühim bir devrin habercisi olan söz konusu eserde, dokuzuncu yüzyılda Bizans-Türk irtibatının ne denli sıkı olduğu ortaya konulmuştur. Bizans İmparatorluğu'nu direkt olarak etkileyen hadiselerde Türkler önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Genesios'un eserinde Türkler, kimi zaman imparatorluğun dengi kabul

edilen bir düşman, kimi zaman başkent Konstantinopolis'in düşüşüne mâni olan bir dost, kimi zaman da tesiri altında kalınabilen gelişmiş bir kültüre sahip komşu vasfıyla anılmıştır. Esasen Genesios; Hunlar, İskitler ve Avarların Bizans hafızasında bıraktığı anıları temel alarak Türkler ile irtibatlı dokuzuncu yüzyıldaki hadiseleri tarif etmeye gayret etmiştir. Genesios'un bu tutumu, iki halk arasındaki ilişkilerin kesintisiz devamlılığını aleni bir şekilde ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

A Chronolgy of the Byzantine Empire, ed. Timothy Venning, Palgrave, New York, 2006.

Barišić F., "Génésios et le Continuateur de Théophane", *Byzantion*, Vol.28, 1958, s.120-122.

Burkert Walter, *Greek Religion*, Trans. John Raffan, Blackwell Publishing, Australia, 1985

Charanis Peter, "The Armenians in the Byzantine Empire", *Byzantinoslavica*, Vol.22, 1961, s.196-240.

Cyril Toumanoff, "Caucasia and Byzantium", *Traditio*, Vol.27, 1971, s.111-158.

Fine John Van Antwerp, *The Early Medieval Balkans*, The University of Michigan Press, 1983.

Genesios, *On the Reigns of the Emperors*, Tr. Anthony Kaldellis, Brill, Leiden, 2017.

Hollingsworth Paul A., "Bardanes Tourkos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C.I, ed. Aleksander Kazhdan, New York-Oxford, 1991, s.255.

Hollingsworth Paul A. - Cutler Anthony, "Thomas The Slav", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C.III, ed. Aleksander Kazhdan, New York-Oxford, 1991, s.2079.

Ioannis Scylitzae, *Synopsis Historiarum*, ed. Ioannes Thurn, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, C. V, Berlin, 1973.

Iosephi Genesii *Regum Libri Quattuor*, ed. A. Lesmüller-Werner ve I. Thurn, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, C. XIV, Berlin-Newyork, 1978.

Lemerle Paul "Thomas le Slave", *Travaux et Mémoires*, C.I, Paris, 1965, s. 255-297.

Oikonomides Nicolas, "Indiktion", *DOB*, V.II, ed. Aleksander Kazhdan, s. 993

Runciman Steven, *The Emperor Romanus Lecapenus & His Reign*, Cambridge University Press, Cambridge, 1963,

Skylitzes John, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, Tran. John Wortley, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s.2.

Treadgold Warren., “The Bulgars’ Treaty with the Byzantines in 816”, *Rivista Di Studi Bizantini Slavi*, C.4, 1984, s.213-220.

Treadgold Warren, *The Middle Byzantine Historians*, Palgrave Macmillan, New York, 2013.

Whittow Mark, *The Making of Byzantium 600-1025*, University of California Press, Los Angeles, 1996.